

Kielellisen tietoisuuden ja kehittyvän lukutaidon tukeminen esiopetuksessa kirjallisuutta käyttäen

Outi Joronen

Varhaiskasvatustieteen proseminarityö

Kevätlukukausi 2021

Avoin yliopisto

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Joronen, Outi. 2020. Kielellisen tietoisuuden ja kehittyvän lukutaidon tukeminen esiopetuksessa kirjallisuutta käyttäen. Varhaiskasvatuksen proseminaarityö. Jyväskylän yliopisto. Avoin yliopisto. 40 sivua.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, kuinka esiopettajat käyttivät kirjallisuutta ja mitä he pitivät tärkeänä tukiessaan lasten kielellistä kehitystä ja kehittyvää lukutaitoa kirjallisuutta käyttäen. Tutkimus on laadullinen ja se toteutettiin haastattelemalla neljää esiopetuksessa työskentelevää varhaiskasvatuksen opettajaa, joista jatkossa käytetään nimitystä esiopettaja. Aineisto analysoitiin teoria-ohjaavalla sisällönanalyysillä.

Monipuolinen kirjallisuus oli tärkeässä asemassa esiopettajien tukiessa lasten kielellistä tietoisuutta ja kehittyvää lukutaitoa. Kirjoja käytettiin eri oppimiskokonaisuuksissa ja kirjallisuus toimi pohjana taiteelle, draamalle ja tarinoille. Lasten taitotasoa huomioitiin kirjallisuuden käytössä ja lapset oli jaettu kielellisten taitojen mukaan oppimisryhmiin. Lasten kanssa keskusteltiin tarinoista ja esiopettajat loruttelivat lasten kanssa.

Päivittäistä lapsille lukemista ja runsasta, vaihtuvaa, lasten saatavilla olevaa kirjallisuutta pidettiin tärkeänä. Kirjallisuuden valinnassa huomioitiin lasten kiinnostuksen kohteet ja heitä koskettavat aiheet. Lukuhetki loi myönteisen yhdessäolon hetken. Esiopettajat motivoivat lapsia innostavalla otteellaan ja tunnelman luomisella lukutilanteeseen. Lapset saivat valita kirjoja säännöllisillä kirjastokäynneillä. Esiopettajat pyrkivät siirtämään lapsille arvostuksen kirjoja kohtaan. Myös vanhempia kannustettiin lukemaan lapsille. Kirjallisuuden käyttöä pidettiin tärkeänä ja kirjallisuuden koettiin kehittäväksi lasten kuullun ymmärtämistä ja sanavarastoa sekä rikastavan kieltä.

Asiasanat: Kielellinen tietoisuus, kehittyvä lukutaito, lasten kirjallisuus, esiopetus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO	5
2 KIELELLINEN TIETOISUUS	6
2.1 Kielellisen tietoisuuden määritelmä.....	6
2.2 Kielellisen tietoisuuden tukeminen esiopetuksessa.....	6
3 KEHITTYVÄ LUKUTAITO	7
3.1 Kehittyvän lukutaidon määritelmä.....	7
3.2 Kehittyvän lukutaidon tukeminen esiopetuksessa.....	8
3.3 Eriyttäminen ja varhainen tuki kehittyvälle lukutaidolle esiopetuksessa.....	11
4 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ KIELELLISEN TIETOISUUDEN JA KEHITTYVÄN LUKUTAIDON TUKEMISESSA	12
4.1 Monipuolinen kirjallisuuden käyttö esiopetuksessa.....	12
4.2 Toiminnallinen kirjallisuuden käyttö lukemaan innostajana esiopetuksessa.....	14
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	16
5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	16
5.2 Tutkimukseen osallistujat.....	16
5.3 Aineiston keruu.....	17
5.4 Aineiston analyysi.....	18
5.5 Eettiset ratkaisut.....	21
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	21
6.1 Esiopettajien tavat käyttää kirjallisuutta lasten kielellisen tietoisuuden ja kehittyvän lukutaidon tukemisissa.....	21
6.1.1 Lapsen taitotason mukainen opetus.....	21
6.1.2 Kiinnostuksen herättäminen kirjoja kohtaan.....	22

6.1.3 Suullisen ilmaisun tukeminen.....	23
6.1.4 Taiteellisen ja kehollisen ilmaisun tukeminen.....	24
6.2 Esiopettajien tärkeänä kokemat asiat lasten kielellisen tietoisuuden ja kehittyvän lukutaidon tukemisessa.....	24
6.2.1 Kirjat arjessa.....	24
6.2.2 Lapselle myönteisen kokemuksen luominen lukemiseen.....	25
7 POHDINTA	27
7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	27
7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimusideat.....	30
LÄHTEET	32
LIITTEET	37

1 JOHDANTO

Lukutaito on merkittävä perustaito, joka tarjoaa iloa ja ruokkii mielikuvitusta ja tiedonnälkää. Sujuva lukutaito on perusta kyvyille lukea ja tulkita yhä moninaiemmaksi muuttuvaa tekstimaailmaamme. Lukutaitoa voi kehittää läpi elämän. (Aro & Lerkkanen 2019, 252.)

Kansainvälisessä vertailussa Suomalaiset kouluikäiset lapset sijoittuvat parhaimpien lukijoiden joukkoon. Lukutaito on kuitenkin laskusuuntainen ja oppilaiden väliset erot ovat kasvaneet. Taitavien lukijoiden määrä on säilynyt ennallaan, mutta heikkoja lukijoita on selvästi enemmän. (Leino ym. 2019, 22-23.) Lapsen lukutaitoon vaikuttavat kodin resurssit, kuten lapsen vanhemmiltaan saama tuki ja kannustus lukemiseen ja kodin kirjallisuuden määrä. Lapset, jotka ovat saaneet kotona vähemmän tukea, ovat jäljessä tukea enemmän saaneita lapsia. Varhaiskasvatus ja koulu ovat vain rajallisesti pystyneet kaventamaan tätä eroa. (Leino, Nissinen, Puhakka & Rautopuro 2017.) Vanhempien lapselle lukemisella voi nopeuttaa esiopetusikäisen lapsen kielellisten valmiuksien kehitystä jopa 8 kuukaudella vaikuttaen myös lapsen tulevaan koulumenestykseen. (Law ym. 2018, 62, 66.) Kansainvälisessä vertailussa suomalaislapset sijoittuvat vähiten lukemisesta pitävien joukkoon. Oppilaiden mukaan opettaja ei tarjoa kiinnostavaa luettavaa, eikä kannusta oppilasta kertomaan mielipidettään tekstistä. (Leino, Nissinen, Puhakka & Rautopuro 2017.)

Työskentelen esiopettajana ja näen, että varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa työskentelevät ovat avainasemassa tukemassa lasten kielellistä kehitystä ja kehittyvää lukutaitoa. Lasten motivointi ja vanhempien kannustaminen lukemaan lapsille on tärkeää. Lapsille on oltava tarjolla monipuolista kirjallisuutta ja lapsia on innostettava myös toiminnallisilla, yhteisöllisillä ja luovilla keinoilla kirjallisuuden pariin. Lerkkasen, Salmisen ja Pakarisen (2018) mukaan lapsi, jolle on luettu paljon, ymmärtää luetun helpommin ja kiinnostuu lukemisesta. Tämä vahvistaa lasta lukijaksi kasvamisessa.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten esiopettajat käyttävät kirjallisuutta ja mitä he pitävät tärkeänä tukiessaan lasten kielellistä tietoisuutta ja kehittyvää lukutaitoa käyttäessään kirjallisuutta.

2 KIELELLINEN TIETOISUUS

2.1 Kielellisen tietoisuuden määritelmä

Kielellinen tietoisuus on kykyä kiinnittää huomio kielen rakenteisiin ja käyttöön. Kielellinen tietoisuus alkaa kehittyä lapsen hallitessa kielen perusrakenteet ja -yksiköt. (Niemitalo-Haapola & Ukkola 2020, 161.)

Kielellinen tietoisuus jakaantuu fonologiseen, morfologiseen, semanttiseen, syntaksiseen ja pragmaattiseen tietoisuuteen. Fonologinen tietoisuus on kirjainäännevastaavuuden oivaltamista ja kyky analysoida sanan osia. Morfologinen tietoisuus on tietoisuutta sanojen rakenteesta ja taipumisesta ja sen ymmärtämisestä, että sanan pituus ei liity asian pituuteen. Semanttinen tietoisuus on sanojen merkityksen ymmärtämistä. Semanttisen tietoisuuden kehittyessä lapsi ymmärtää sanojen kaksoismerkityksiä ja vitsejä. Syntaksisen tietoisuuden eli lausetietoisuuden kehittyessä lapsi osaa muotoilla lauseita ja rytmittää lukemaansa oikein. Pragmaattinen tietoisuus on kehittynyt, kun lapsi käyttää kieltä tarkoituksenmukaisella tavalla erilaisissa viestintätilanteissa. (Lerikkanen 2017, 30-33.)

Fonologinen tietoisuus on yhteydessä peruslukutaidon oppimiseen (Lerikkanen 2017, 38). Myöhäsen (2011, 78, 163) tutkimuksessa analysoitiin esiopetuskirjojen kielellisen tietoisuuden harjoituksia. Kirjojen harjoituksista 20% oli fonologisen tietoisuuden harjoituksia. Lerkkasen (2017, 38) mukaan kielellisen tietoisuuden harjaannuttamisen tulisi olla monipuolista, sillä hyvään luku- ja kirjoitustaitoon vaikuttavat kaikki kielellisen tietoisuuden osa-alueet.

2.2 Kielellisen tietoisuuden tukeminen esiopetuksessa

Esiopetuksessa edellytetään sekä varhaiskasvatustilain että perusopetuslain sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden että esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden osaamista. Esiopetuksessa vahvistetaan lapsen kiinnostusta ja uteliaisuutta puhuttuun kieleen sekä lukemiseen ja kirjoittamiseen. Varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat lapsen kasvua ja oppimista johdonmukaisesti tukevan kokonaisuuden. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014; Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Lasten kielelliset valmiudet ovat huonontuneet ja puheen viivästymät lisääntyneet samalla kun kotona lukeminen on vähentynyt ja iltasatuperinne hävinnyt (Heikkilä-Halttunen 2015, 118). Siiskonen, Ahonen ja Määttä (2019, 224) toteavat kielenkehityksen vaikeuksien olevan varhaislapsuuden yleisimpiä kehityshäiriöitä ja kouluiässä yleisimpiä oppimisen vaikeuksiin vaikuttavia tekijöitä. Heidän mukaansa puheen- ja kielenkehitys viivästyy 19 prosentilla alle kouluikäisistä lapsista. Lerkkanen (2017, 35) huomioisi lapsen motivoimisen, sillä foneeminen tietoisuus ja lukutaito vaativat paljon harjoittelua kehittyäkseen ja lasta kiinnostava kielellisen tietoisuuden harjoittelu on tuloksekasta. Lorut ja riimit kehittävät sanojen muistamista ja tuottamista ja fonologista tietoisuutta (Hakamo 2011, 58-59). Mursula ja Tiainen (2020, 83) pitävät tärkeänä, että aikuinen suunnittelee tavoitteet ja sisällöt lapsiryhmälle sopivaksi ja lasten kielellistä tietoisuutta kehittäväksi. Kielitietoinen pedagogiikka antaa lapselle toimijan roolin, jolloin lapsen kielenkäyttö ja ajattelu kehittyvät. (Honko & Mustonen 2018, 129).

3 KEHITTYVÄ LUKUTAITO

3.1 Kehittyvän lukutaidon määritelmä

Lukemaan oppiminen on osa kielellistä kehitystä ja lukutaito on ollessa kehittyneen kielellisen tietoisuuden tulos (Hakamo 2011, 56, 58). Lukutaito sisältää peruslukutaidon, funktionaalisen lukutaidon ja monilukutaidon. Peruslukutaitoon

kuuluu taito hallita kirjoitetun kielen sanojen ääntöasu. Funktionaalinen lukutaito on välineellistä arvoa ymmärtää ja käyttää kirjoitettua tekstiä eri tilanteissa ja käyttötarkoituksissa. Monilukutaito tarkoittaa Aron ja Lerkkasen (2019, 253) mukaan Cope ja Kalantzis:iin (2000) viitaten taitoa tulkita, tuottaa ja arvioida erilaisia tekstejä korostaen yksilön joustavaa toimintaa yhä monimuotoisimpien tekstien maailmassa. Lukutaidon oppimisen alkuvaihe painottuu lukutaidon perustekniikan oppimiseen, peruslukutaitoon. (Aro & Lerkkanen 2019, 252-253.)

Luku- ja kirjoitustaidon kielellinen perusta luodaan varhaislapsuuden vuorovaikutustilanteissa (Lerkkanen 2020, 183). Kielellinen tietoisuus ja kirjaintuntemus luovat pohjan lukutaidolle. Lapsen lukutaidon oppimista kehittää, kun hän kertoo kuullun tarinan omin sanoin kirjan kuvia apuna käyttäen. Lapset oivaltavat, että puhetta voi muuttaa kirjoitukseksi ja kirjoitusta lukea ja kirjoittaa itse. (Lerkkanen 2020, 183-184,186.) Lapsen motivointi on tärkeää, sillä lukutaito vaatii paljon harjoittelua (Lerkkanen 2017, 35).

Silvenin (2012, 42-44) mukaan kielen varhaiskehitys ennakoi lukutaitoa, sillä kielellisellä tietoisuudella ja lukutaidon oppimisella on yhteys. Hänen mukaansa kasvattajat voivat tukea suotuisaa kehitystä ja ennaltaehkäistä haasteita kielellisessä kehityksessä. New Castlen yliopiston tutkijaryhmän tutkimuskatsauksessa tarkasteltiin 22 tutkimusta viidestä eri maasta. Tutkimuksessa verrattiin lukemiselle altistettujen lasten kehitystä lapsiin, joille ei luettu. Lukijan oli oltava vanhempi tai muu lasta kotona hoitava henkilö. Tutkimuksen mukaan lapselle lukeminen voi nopeuttaa esiopetusikäisen ja sitä nuoremman lapsen kielellisiä valmiuksia jopa kahdeksalla kuukaudella. Lukeminen kehittää erityisesti kielen ymmärtämisen taitoja niin paljon, että sillä on merkitystä myöhempään koulumenestykseen. (Law 2018, 25, 61-62, 67,69.) Myös Aron ja Lerkkasen (2019, 253-254) mukaan lukutaitoon vaikuttavat kodin lukuympäristö, lapsen varhaiset tekstikokemukset, perimä, lapsen itseensä liittyvät kielelliset ja kognitiiviset tekijät sekä kiinnostus kirjoitettuun kieleen ja teksteihin.

3.2 Kehittyvän lukutaidon tukeminen esiopetuksessa

Esiopetuksessa luodaan pohja luku- ja kirjoitustaidon oppimiselle ja herätetään lasten mielenkiinto kirjaimia kohtaan (Lerikkanen 2017, 17). Lasten kanssa toimivien aikuisten tulisi tunnistaa luku- ja kirjoitustaitoon vaikuttavia asioita kyetäkseen tukemaan lapsen kehittyvää lukutaitoa (Lerikkanen 2020, 183). Hakamon (2011, 56) mukaan parasta tukea lukemaan oppimiselle on tarjota lapselle monipuolisesti puhutun ja kirjoitetun kielen kokemuksia.

Esiopetuksessa lapsia innostetaan tunnistamaan ja tuottamaan kirjaimia, sanoja ja tekstejä taitotason mukaisesti. Kehittyvää luku- ja kirjoitustaitoa tuetaan leikkien, loruillen ja toiminnallisien harjoittein ja tutustutaan monipuolisesti puhuttuun ja kirjoitettuun kieleen. Lapsille luetaan erilaisia tekstejä, joista keskustellaan ja rohkaistaan lapsia ilmaisemaan kuulemaansa ja lukemaansa. (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.)

Kirjaa kuunnellessa lapsi huomaa puhutun ja kirjoitetun kielen välisen yhteyden. Kirjoitettu teksti sisältää puhuttua kieltä rikkaamman sanaston ja mahdollistaa vieraampien sanojen ja lauseiden kohtaamisen. Kuultu teksti ja siitä keskustelu laajentavat kielellistä ymmärtämistä ja sanastoa ja kehittävät tarkkaavuutta ja keskittymiskykyä. (Lerikkanen 2020, 191.) Yhteiset lukuhetket innostavat lapsia tutkimaan kuvakirjoja ja tunnistamaan tuttuja kirjaimia ja sanoja ja lopulta lukemaan itsenäisesti. Lukijaksi kasvamista edesauttaa, että lapselle luetaan paljon. Tällöin lapsen on helpompi ymmärtää lukemansa ja lukuinto syttyy ja säilyy todennäköisemmin. (Lerikkanen, Salminen & Pakarinen 2018.) Aikuinen voi herättää lapsen uteliaisuutta kieleen, teksteihin ja kirjoihin. Kielellisesti rikas teksti- ja oppimisympäristö tukevat lapsen kehittyvää luku- ja kirjoitustaitoa ja mahdollistavat kielen tutkimista. Lasten saatavilla olevien kirjojen tulisi vaihtua ja tarjolla tulisi olla paljon erilaisia ja eri tasoisia kirjoja ja lehtiä: satukirjoja, kuvakirjoja, runokirjoja, lorukirjoja ja tietokirjoja. (Lerikkanen 2017, 78-79.)

Ennen lukemaan oppimista lapsen lukutaitoa tuetaan esi- ja alkuopetuksessa lapselle ääneen lukien, jolloin lapsen sanavarasto kasvaa ja kielellinen tietoisuus kehittyy ja lapsi oppii huomaamaan, millaisista tarinoista hän pitää. Nämä valmistavat lasta itsenäiseen lukijuuteen. (Mursula & Tiainen 2020, 76.) Heikkilä-Halttusen (2015, 171-172) mukaan lukemaan oppimisen kiirehtimistä

tärkeämpää on lukea lapselle paljon ja tukea lapsen taitoa ja itseluottamusta kielenkäyttöön. Lerkkanen, Salminen ja Pakarinen (2018, 26) kannustavat tukemaan vanhempia lukemaan lapselle, lukemaan lapsen kanssa ja kuuntelemaan, kun lapsi lukee. Aikuisen on huolehdittava herkkyykskausien kirjallisesta tarjonnasta (Hakamo 2011, 62).

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus arvioi varhaiskasvatuksen laatua keräten tietoa varhaiskasvatuksen henkilöstöltä heidän pedagogisesta toiminnasta suhteessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettuihin tavoitteisiin. Suuri osa vastasi käyttävänsä kieltä monipuolisesti, rikkaalla tavalla ja kannustavan lapsia osallistumaan päivittäin kielelliseen vuorovaikutukseen. Kuitenkin vain puolet vastasi lapsille luettavan pedagogisesti valittuja, rikasta kieltä sisältäviä kirjoja ja tekstejä ja vain puolet riimitteli, lorutteli ja leikitteli äänneillä, tavuilla, sanoilla ja kielellä lasten kanssa päivittäin. (Repo ym. 2019, 3, 95-96, 99.)

Mergan (2016) tutkimuksessa haastateltiin australialaisia oppilaita selvittäen, miten oppilaat huomaavat opettajan nauttivan lukemisesta. Vaikka opettaja olisi lukenut päivittäin eläytyen lukemaansa, osa oppilaista epäili opettajan lukevan vain siksi, että hänen kuuluu lukea ja yksi oppilas oli vakuuttunut, ettei opettaja pidä lukemisesta. Opettajan on puhuttava kirjojen tuomasta mielihyvästä ja keskusteltava kirjoista lasten kanssa. Opettaja voi antaa kirjasuosituksia ja luokassa tulisi olla aikaa itsenäiselle kirjan lukemiselle. Tutkimuksen mukaan opettajan malli lukemisesta nauttivana on erityisen tärkeää lapsille, joilta puuttuu kotoa tällainen malli. Opettajilla ei aina ole tietoa ja taitoa tukea lapsen lukemista ja myötävaikuttaa lukunautinnon luomista, eivätkä he aina ymmärrä ja arvosta säännöllistä vapaa-ajan lukemista ja näe vastuukseen tukea oppilaan mielihyvälukemista. Tutkimuksen mukaan opettajia pitäisi kouluttaa oman lukijuiden ja lukutaidon kehittämisen tukemisessa. (Merga 2016.) Myös Aerila ja Kauppinen (2019, 9,11) painottavat, että lukemisen ja lukutaidon kehittämisen keinoja tulisi päivittää säännöllisesti. Lukutaito kehittyy lukemalla ja lapsi motivoituu lukemisesta, jos se tuottaa mielihyvää. Aikuinen voi tehdä lukemisesta mielekästä, lisätä lukemisen määrää ja lukea sopivan tasoista kirjallisuutta. Tarinoiden

ja tekstien voimaan uskova opettaja ohjaa lapsia kirjallisuuden pariin. Lukeminen on erityisen tärkeää lapsille, joiden kotona luetaan vähän, eikä lukemiseen kannusteta. (Aerila & Kauppinen 2019, 9,11.)

3.3 Eriyttäminen ja varhainen tuki kehittyvälle lukutaidolle esiopetuksessa

Esiopetusikäiset lapset ovat eri tasoisia lukijoita, jolloin opettajan on eriytettävä opettamista. Oman tasoinen lukeminen motivoi ja kehittää lasta. (Mursula & Tiainen 2020,90.) Aron ja Lerkkasen (2019, 265) mukaan esiopetuksessa herätetään kiinnostus kirjoitettuun kieleen ja ennaltaehkäistään oppimisen ongelmia. Jos lapsella on kielellisiä haasteita, lukemisen ja kirjoittamisen valmiuksia tuetaan monipuolisesti ja suunnitelmallisesti (Siiskonen, Poikkeus, Aro & Ketonen 2014, 323). Esi- ja alkuopetuksen opetussuunnitelmien tulisi muodostaa jatkumo kielellisen tietoisuuden ja lukutaidon oppimisen osalta (Lerkkänen 2017, 35).

Heinola, Latvala, Heikkilä ja Lyytinen (2010) ovat tutkineet, voidaanko Ekapeli-oppimisympäristöä hyödyntäen ennakoida esioppilaan lukutaidon kehittymistä ensimmäisellä ja toisella luokalla. Esiopetusvuonna alkavaa lukutaitoa mitattiin Ekapeli-oppimisympäristössä kirjainten ja sanojen tunnistamistehtävässä ja alkavan lukemisen tehtävässä. Tutkimuksen perusteella esiopetusvuonna tehdystä Ekapelin tunnistamistehtävistä suoriutuminen ennakoi lapsen lukemisen tasoa ensimmäisellä luokalla. Toisluokkalaisen lapsen taitoa arviointitehtävät eivät kyenneet yhtä hyvin ennustamaan, jolloin tutkimuksen perusteella ei voitu ennakoida toisen luokan lopulla tukea tarvitsevia lapsia. (Heinola ym. 2010, 1, 3, 8.)

Alkuportaattutkimuksessa selvitettiin lasten oppimispolkuja esiopetuksesta 4. luokalle. Esiopetusvuoden keväällä lapsista muodostettiin kolme vertailuryhmää. Yksi ryhmä koostui lukivaikeusriskin omaavista lapsista, toinen varhain lukemaan oppineista lapsista ja kolmas keskiryhmän tasoista lapsista. Ryhmien vertailussa huomattiin merkittäviä eroja lukivalmiuksissa ja motivaati-

ossa. Varhaisten lukijoiden ryhmään kuuluvien lasten vanhemmat ohjasivat lapsia lukutaidon valmiuksissa eniten ja riskiryhmään kuuluvien lasten vanhemmat vähiten. Tulosten mukaan esiopetusvuoden alussa tehtävät seuratyyppiset arvioinnit kirjaintuntemuksesta ja fonologista taidoista auttavat tunnistamaan lapset, joiden lukutaidon valmiuksien etenemistä tulee seurata ja jotka hyötyvät tuesta jo esiopetuksessa. (Lerkkanen ym. 2010.)

Lerkkanen ym. (2010) viittaa de Jong & van der Leij (2002) ja Stothard & Hulmeen (1996), että sanavarastolla ja kuullun ymmärtämisellä on yhteys myöhempään lukutaitoon. Myös omassa tutkimuksessaan Lerkkanen ym. (2010, 124-125) havaitsivat riskiryhmän lasten valmiuksien olevan muita lapsia heikommät ja että sanavarastoa ja kuullun ymmärtämistä olisi hyvä kartoittaa esiopetusvuoden alussa.

Perinnöllisen lukivaikuden omaavilla alakouluikäisillä lapsilla lukivaikuden esiintyvyys on 35%. Varhainen tunnistaminen on tärkeää, sillä tukemalla lasten kiinnostusta ja sinnikkyyttä lukemiseen, on mahdollista ehkäistä lukivaikuden syntyminen. (Eklund 2017, 5-6.) Vähäinen kirjaintuntemus ja nimeämisnopeus ennustavat kouluiässä esiin tulevia lukemisvaikeuksia, etenkin jos läheisyydessä on lukemisvaikeuksia (Aro & Lerkkanen 2019, 265). Oikein kohdennetulla tuella kielellisesti heikko lapsi voi saavuttaa edistyneemmät lapset ennen kouluikää (Hakamo 2011, 60). Heikkilä-Halttusen (2015, 153) mukaan esiopetuksessa tulisi kiinnittää huomio lapsen kielellisiin ongelmiin ja mahdollistaa valmius lukemaan ja kirjoittamaan oppimiselle.

4 KIRJALLISUUDEN KÄYTTÖ KIELELLISEN TIETOISUUDEN JA KEHITTYVÄN LUKUTAIDON TUKEMISESSA

4.1 Monipuolinen kirjallisuuden käyttö esiopetuksessa

Lasten tulisi saada tutustua eri lastenkirjallisuuden lajeihin harjaannuttaakseen kielellistä tietoisuuttaan (Heikkilä-Halttunen 2015, 117). Esi- ja alkuopetukseen

sopivat runot, tietotekstit ja tarinat (Mursula & Tiainen 2020, 77). Lapset oppivat lukemisen taitoja eri tahtiin, joten tarjolla tulisi olla eri tasoisia lastenkirjoja (Heikkilä-Halttunen 2015, 168). Aerilan ja Kauppisen (2019, 56) mukaan lapsen omat kirjavalinnat lisäävät motivaatiota lukemiseen.

Kuvakirjojen lisäksi esiopetuksessa olisi hyvä harjoitella kuvittamattomien proosakertomusten, saturomaanien ja lastenromaanien kuuntelemista ja lukemista, joiden avulla harjaantuu pidemmän juonen hahmottaminen ja sisäisten mielikuvien syntyminen tarinasta (Mursula & Tiainen 2020, 87). Satujen kuuntelu ja niistä kertominen kehittävät kieltä ja luovat läheisyyttä. Niiden käytön tulee olla päivittäistä. Kirjojen tarinat ovat hyvä malli lapsen kerronnan kehittämisessä. Kirjoissa käytetään rikasta kieltä. Tämä kehittää lapsen sanavarastoa ja lausetasoista puhetta. (Suvanto 2011, 280.)

Runo on pieni tarina ja lastenrunous on tärkeä osa lastenkirjallisuutta. Aikaisemmin runoleikit kuuluivat osana lasten leikkeihin. Nykyään loruttelu on satunnaisempaa. Suosituksen mukaan esiopetusikäisen lapsen tulisi osata kahdeksan leikkilorua. (Heikkilä-Halttunen 2015, 156-157, 159.)

Runojen kieli on arkikieltä värikkäämpää. Runot ja lorut laajentavat ja rikastavat sanavarastoa ja kehittävät lasten kielellisen tietoisuuden lisäksi puhe- ja vuorovaikutustaitoja ja edistävät lukivalmiuksia. (Hakamo 2011, 63-64.) Runo leikkilisenä rytmittelynä kehittää lukutaidossa tarvittavaa rytmittäjää ja suppeaa sarjajuuksia. Runon herättämistä ajatuksista ja vaikeista sanoista voidaan keskustella yhdessä. Runossa on tiivistetyssä muodossa kaikki kielellisen tietoisuuden tasot: äänne- ja tavutietoisuus eli fonologinen taso, sana- ja taivutusmuodot eli morfologinen taso, merkitystietoisuus eli semanttinen taso, lausetietoisuus eli syntaksinen taso sekä käyttöön liittyvä tietoisuus eli pragmaattinen taso. (Mursula & Tiainen 2020, 80-83.) Runojen ja lorujen hassutteleva kieli innostaa lapsia omiin sana- ja kielileikkeihin. (Suvanto & Ukkola 2020, 279.)

Mursulan ja Tiainen (2020, 88) mukaan opettajan on perehdyttävä lastenkirjallisuuteen kyetäkseen tarjoamaan lapsille sopivaa kirjallisuutta. Yhteistyö kirjastojen kanssa on tärkeää. Lapsen luku- ja kirjoitustaidon selvittäminen auttaa

luettavien kirjojen ja lukemisen päämäärien pedagogisten valintojen tekemisessä. Selkeä alku- ja loppurutiini lukemisessa tukee siirtymistä lukemisen maailmaan ja auttaa keskittymisessä. (Mursula & Tiainen 2020, 89.)

4.2 Toiminnallinen kirjallisuuden käyttö lukemaan innostajana esiopetuksessa

Lukemiseen liitetty toiminnallisuus ja yhteisöllisyys luovat myönteisyyttä lukemiseen (Aerila & Kauppinen 2019, 48, 51). Mursula ja Tiainen (2020, 84) ehdottavat tutustumaan kirjaan katsomalla sen kantta ja kuvia ja käymällä sisällöstä ennakoivaa keskustelua ja pohtimalla kirjan sisältöä lukemisen aikana ja lukemisen jälkeen. Laadukas, lasta kiinnostava kuvakirja aktivoi keskusteluun. Rauhallinen tuokio edesauttaa onnistuneeseen lukutuokioon. (Suvanto & Ukkola 2020, 281-282, 285.)

Allington ja Gabriel (2012) näkevät kokemuksellisen opetuksen sitouttavan ja tukevan lasten lukijuutta. Lapsen pitäisi saada lukea valitsemaansa tekstiä. Teksti tulisi olla sellaista, minkä lapsi pystyy lukemaan tarkasti ja ymmärtäen, saaden onnistumisen kokemuksen. Lapsen tulisi saada kirjoittaa itselleen merkityksellisestä asiasta, keskustella ikäistensä kanssa lukemisesta ja kirjoittamisesta ja kuulla aikuisen sujuvaa lukemista. Vaikka edellä mainitut asiat olisi koettava päivittäin, ei näin useinkaan ole. Itse valittu lukeminen, kirjoittaminen, ääneen lukeminen ja kirjalliset keskustelut edesauttavat lasta lukemaan enemmän ja ymmärtämään lukemansa. (Allington & Gabriel 2012, 10-15.)

Aerila ja Rönkkö (2015) näkevät kirjallisuuden tarjoavan välineitä ympäröivän maailman ymmärtämiseen. Lapsia osallistava keskustelu helpottaa lukutaidon kehittymistä. Lapset motivoituvat oppimisesta työskennellessään yhdessä leikkimielisesti. Kirjallisuuteen voi kytkeä luovia toimintatapoja. Meriaiheiseen kirjaan lapsia johdateltiin ja motivoitiin aarrearkusta löytyvällä kirjalla ja kirjeellä, jossa kerrottiin tarinasta varastetusta lopusta. Lapset aktivoituivat tarinan tulkintaan keksimällä tarinalle lopun. Tarinat kuvitettiin, niistä keskusteltiin ja tarinan pohjalta suunniteltiin ja tehtiin käsityö. (Aerila & Rönkkö 2015, 349-350.)

TARU-tarinoilla on lukemisen pedagogiikkaa ja positiivista lukemiskulttuuria tukeva hanke, jonka tarkoituksena oli kannustaa opettajia myönteisen asenteen rakentamisessa luokkaan ja vanhemmille. Opettajan asenteella on vaikutus oppilaiden lukumotivaatioon. Luokkien lukukulttuuria kehitettiin, lukemiseen liitettiin toimintaa ja yhteisöllisyyttä ja annettiin lukukokemuksille aikaa. Luokissa toteutettiin kirjapiknik, jossa oppilaat pienryhmittäin esittelivät lukemansa kirjan ja tämän pohjalta valmistetun esityksen. Kirjoihin kirjoitettiin jatko-osia ja keksittiin loppuratkaisuja uudesta näkökulmasta. Kirjan pohjalta ideoitiin runoja, sarjakuvia, tietotekstejä ja esityksiä. Vanhempia kannustettiin lukemaan lapsille. Koululukemisen merkitys korostuu lapsilla, joiden kotona luetaan vähän, lukemista ei arvosteta, eikä siihen kannusteta. Hankkeen kirjateemaiset vanhempainillat ja lukukalenteri sisältäen 15 minuuttia päivässä vanhemman lapselle lukemista tai lapsen lukemisen kuuntelemista, motivoivat perheitä lukemiseen. (Aerila & Kauppinen. 2018, 32-39.)

Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tuetaan lapsen ilmaisua hyödyntäen lastenkirjallisuutta, runoja ja loruja. Yhtenä ilmaisun muotona toimii sanataide. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018; Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.) Sanataide on luovaa kielen käyttämistä, joka osallistaa ja rohkaisee lapsia käyttämään mielikuvitustaan ja tutustuttaa kirjallisuuteen: runojen, lorujen ja tarinoiden maailmaan ja omien tarinoiden kertomiseen (Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2017, 46). Haanpää (2015, 14) näkee sanataiteen kielen ja mielikuvituksen rikastamisen kautta kehittävän ajattelua. Sanataide kasvattaa lapsia, nuoria ja aikuisia, jotka nauttivat sanoista, tarinoista, kielestä ja kirjallisuudesta (Ekström, Puikkonen & Suoniemi 2018, 5). Runo- ja loruleikit ovat osa sanataidetta (Anttonen & Inkala 2018, 10). Haanpään (2015, 69) mukaan sanataiteessa keskeistä on prosessi.

Toiminnalliset menetelmät motivoivat lukuharrastukseen (Heikkilä-Halttunen 2015, 193). Vuorolukeminen, jossa oppilas lukee opettajan ja muiden oppilaiden kanssa, sitouttaa ja sujuvoittaa lukemista. Kirjan pohjalta voidaan tehdä runo saaden lukemiseen taiteellinen ja esteellinen arvo. (Rasinski ym. 2020, 47.) Tekstin pohjalta voidaan tuottaa sanoja, lauseita ja tekstejä. Tarinaa voi leikkiä,

päähenkilöihin ja paikkoihin voi tutustua, tarinasta voi piirtää ja keskustella ja tekstiä voi käyttää draamakasvatuksen kimmokkeena. (Mursula & Tiainen 2020, 84, 89.) Vakiintuakseen käytäntöön, lukemiselle on varattava aika. Rauhallinen lukupaikka luo leppoisan yhdessäolon, auttaa keskittymään lukemiseen ja luo miellyttävän tunteen kirjaan. (Aerila & Kauppinen 2019, 19,21, 86.)

Kasvattajalla on vaikutus lapsen kertojaksi kasvamiseen (Suvanto 2011, 288). Tarinoita kertomalla lapsi ilmaisee ajatuksiaan ja tunteitaan toisille. Kerronnan taidot ovat yhteydessä lukutaidon oppimiseen. Heikosti lukevilla lapsilla tarinan rakenteen hahmottaminen, muistista palauttaminen ja oikeiden aikamuotojen löytäminen on haasteellista ikätovereihin verrattuna. (Lyytinen 2014, 64.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tämä laadullinen tutkimus tarkastelee, kuinka esiopettajat tukevat lasten kielellistä tietoisuutta ja kehittyvää lukutaitoa esiopetuksessa kirjallisuutta hyödyntäen.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten esiopettajat käyttävät kirjallisuutta tukiessaan lasten kielellistä tietoisuutta ja kehittyvää lukutaitoa?
2. Mitä esiopettajat pitävät tärkeänä tukiessaan lasten kielellistä tietoisuutta ja kehittyvää lukutaitoa kirjallisuutta hyödyntäen?

5.2 Tutkimukseen osallistujat

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja ymmärtää tutkimuskohdetta (Eskola & Suoranta 2008, 61; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 181). Tässä laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena on kuvata ja ymmärtää, kuinka esiopettajat tukevat lasten kielellistä tietoisuutta ja kehittyvää lukutaitoa esiopetuksessa kirjallisuuslähtöisesti. Tuomen ja Sarajärven (2018, 98) mukaan laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tutkittavilla henkilöillä on tietoa ja kokemusta tutkitavasta asiasta, jolloin ilmiötä pystytään kuvaamaan ja ymmärtämään. Tutkimukseni kohderyhmänä ovat esiopettajat.

Haastattelin tutkimusta varten neljää esiopettajaa, joista yksi oli toiminut noin neljä vuotta esiopettajana ja kolme muuta noin kaksikymmentä vuotta. Haastateltavat olivat saman kunnan kolmesta eri yksiköstä. Useamman esiopetusyksikön mukaan ottamisella halusin välttää saman yksikön mahdollisen yhtenevän toimintakulttuurin vaikutuksen tuloksiin.

5.3 Aineiston keruu

Toteutin tutkimuksen laadullisena tutkimuksena käyttäen teemahaastattelua. Eskolan, Lätin ja Vastamäen (2018, 27) mukaan haastattelemalla saadaan tietoa tutkittavan ajatuksista tutkittavaan ilmiöön. Haastattelu on joustava tiedonkeruumenetelmä. Haastattelijä voi toistaa kysymyksen, vaihtaa kysymysten järjestystä, korjata väärinkäsityksiä, selventää ilmauksia ja käydä keskustelua haastateltavan kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85.) Haastattelu sopi tähän tutkimukseen, jossa haluttiin saada tietoa, miten esiopettajat käyttävät kirjallisuutta tukiessaan lasten kielellistä tietoisuutta ja kehittyvää lukutaitoa. Eskolan ym. (2018, 29) mukaan teemahaastattelussa haastattelun teemat valitaan etukäteen. Teemoja miettiessä on pidettävä mielessä tutkimusongelma, johon haetaan vastausta. (Eskola & Suoranta 2008, 86.) Teema-alueet käydään läpi haastateltavan kanssa, mutta järjestys ja laajuus teemoissa voivat vaihdella (Eskola ym. 2018, 30). Muodostin teemahaastattelurungon (liite 2) ja kirjasin teemojen alle asioita, joista halusin keskustella haastateltavien kanssa. Teemojen muodostamisessa hyödynsin aikaisempia tutkimuksia ja luovaa ideointia (Eskola ym. 2018, 41).

Testasin haastattelurungon esihaastattelemalla varhaiskasvatuksen opettajaa. Esihaastattelun jälkeen muokkasin haastattelurunkoa. Tein haastattelut esiopetusyksiköissä marras-joulukuun vaihteessa vuonna 2020. Haastattelut kestivät 23-35 minuuttia. Teemahaastattelulle tyypillisesti esitin alkuun käsiteltävän teeman, jonka pohjalta haastateltava kertoi ajatuksiaan asiasta. Palasin teemoihin, joita ei oltu käsitelty tai joista halusin lisätietoa. (Eskola ym. 2018, 45.) Litteroin nauhoitetut haastattelut sanasta sanaan. Litteroitua tekstiä tuli 65 sivua. Fonttikoko oli 12 ja riviväli 1,5. Haastattelujen ilmapiiri oli vapautunut. Tutkimukseen osallistui henkilöitä, joilla oli aihealueesta tietoa ja kokemusta ja joille aihe oli tärkeä.

Eskolan ja Suorannan (2008, 61-62) mukaan aineiston koko ei suoraan vaikuta tutkimuksen tulokseen. Neljältä haastateltavalta sain rikkaan aineiston tutkimusta varten. Tutkimuksen tuloksia aineistositaatein esitellessäni käytän haastateltavista lyhenteitä H1, H2, H3 ja H4 eli haastateltava 1, haastateltava 2 jne. Aineistositaateista olen poistanut jonkin verran puheilmmaisille tyypillisiä asian toistoja.

5.4 Aineiston analyysi

Käytin analyysimenetelmänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Tuomen ja Sarajärven (2018, 103) mukaan se on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä, jonka tarkoitus on saada kuvaus tutkittavasta ilmiöstä tiivistetyssä muodossa kadottamatta sisältöä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117, 122). Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus ja ajattelu-prosessia ohjaavat aineisto ja teoria yhdessä. Teoriaohjaava sisällönanalyysi lähtee aineistolähtöisesti, jolloin analyysiyksiköt valitaan aineistosta. Tarkoitus ei ole testata aikaisempaa teoriaa, vaan löytää uusia ajatuksia. Analyysin edetessä aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109-110, 133.)

Sisällönanalyysi alkaa aineiston pelkistämällä. Aineistosta karsitaan tutkimukselle epäolennainen pois, tiivistetään informaatiota ja etsitään tutkimustehtävälle ominaisia ilmauksia aineistosta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123.) Ennen

analyysin aloittamista sisällönanalyysissä on määritettävä analyysiyksikkö (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Tässä tutkimuksessa analyysiyksikkönä toimi lause, lauseen osa tai lauseiden muodostama ajatuskokonaisuus. Luin litteroituja tekstejä useaan kertaan tunteakseni aineistoni. Poimin aukikirjoitetusta haastattelumateriaalista haastattelun teemoihin ja tutkimuskysymyksiin liittyviä alkuperäisilmauksia. Alleviivasin aineistosta eri värein tutkimuskysymyksiin vastaavat alkuperäisilmaukset. Tutkimuskysymykseen 1 liittyviä alkuperäisilmauksia oli 199 ja tutkimuskysymykseen 2 oli 122 alkuperäisilmausta. Kokosin alkuperäisilmaukset omaan tiedostoon ja tiivistin niitä pelkistetyiksi ilmauksiksi ja tein niistä oman tiedoston. Taulukossa 1 on esimerkki alkuperäisilmausten pelkistämisestä.

TAULUKKO 1. Esimerkki alkuperäisilmausten pelkistämisestä tutkimuskysymyksessä 1.

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus
"Jos on sitten sellasia, joilla on hankala kuunnella tai seurata tai muuten vaikee seurata, niin sitten voi olla, että otetaan helpompi kirja." (H2)	Jos hankala kuunnella tai seurata, otetaan helpompi kirja
"Tuon sellaisia sopivia kirjoja, et jos mä huomaan, että jollakin lapsella on sellainen heräävä lukutaito, niin kyl mä niinkun tuon sen taseisia kirjoja, mitä mä aattelen, että hän pystyis ehkä lukemaan, esimerkiksi tavutettua tekstiä tai isoilla kirjaimilla olevaa tekstiä." (H4)	Heräävän lukutaidon omaavalle lapselle kirjoja, joita hän pystyy lukemaan

Seuraava analyysin vaihe on ryhmitellä pelkistetyt ilmaukset alaluokiksi. Alaluokat nimetään tutkittavan ilmiön sisältöä kuvaavalla käsitteellä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124.) Tulostin ja leikkasin pelkistetyt ilmaukset. Yhdistin samaa asiaa tarkoittavat ilmaisut yhteiseen, nimeämäni alaluokkaan ja kirjasin alaluokat sisältöineen omaan tiedostoon. Alaluokkia tutkimuskysymykseen 1 muodostui 27 ja 14 tutkimuskysymykseen 2. Taulukossa 2 kuvaan tutkimuskysymyksen 1 pelkistettyjen ilmausten ryhmittelyä alaluokaksi.

TAULUKKO 2. Esimerkki aineiston pelkistettyjen ilmausten ryhmittelystä alaluokkaan.

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Jos hankala kuunnella tai seurata, otetaan helpompi kirja	Eri tasoista kirjallisuutta
Heräävän lukutaidon omaavalle lapselle kirjoja, joita hän pystyy lukemaan	

Aineiston käsitteellistämistä jatketaan yhdistämällä alaluokkia yläluokiksi ja tämän jälkeen pääluokiksi ja lopulta tutkimuskysymykseen yhteydessä olevaksi yhdistäväksi luokaksi. Käsitteellistämistä jatketaan yhdistelemällä luokituksia niin pitkään, kuin aineiston sisältö sen mahdollistaa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125-127.) Aineiston analysointi eteni yhdistämällä alaluokkia yläluokiksi sisältöjen mukaan. Yläluokkia muodostui 1. tutkimuskysymykseen 10. Niitä olivat taide kirjallisuuden pohjalta, draama, lorut ja laulut, kuvat tarinan tukena, kuulun ymmärtämisen ja sanavaraston kehittyminen sekä kielen rikastuminen, kirjojen tutkiminen, monipuolinen kirjallisuus, kielellisen tason huomioiminen, kehittyvä lukutaito ja tarinan luominen. Jatkoin käsitteellistämistä pääluokkia muodostamalla. Tutkimuskysymykseen 1 niitä muodostui 4. Näitä olivat lapsen taitotason mukainen opetus, kiinnostuksen herättäminen kirjoja kohtaan, suullisen ilmaisun tukeminen ja taiteellisen ja kehollisen ilmaisun tukeminen. Taulukossa 3 kuvaan aineiston käsitteellistämistä tutkimuskysymyksen 1, lapsen taitotason mukainen opetus osalta.

TAULUKKO 3. Esimerkki aineiston käsitteellistämisestä lapsen taitotason mukaisessa opetuksessa.

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Eri tasoista kirjallisuutta	Kielellisen tason huomioiminen	Lapsen taitotason mukainen opetus
Oppimisryhmät		
Kirjainharjoitukset, lukemisen alkeet	Kehittyvä lukutaito	
Riimiharjoitukset		

Tutkimuskysymyksen 2 analyysi eteni vastaavalla tavalla ja analyysi esitetään liitteessä 3.

5.5 Eettiset ratkaisut

Kirjoitin vapaamuotoisen sähköpostin kunnan sivistysjohtajalle kertoakseni tutkimuksestani. Sain sivistysjohtajalta postitse tutkimusluvan. Pyysin esiopetusyksiköiden vastaavilta varhaiskasvatuksen opettajilta lupaa heidän yksikkönsä osallistumisesta tutkimukseen. Haastateltavat löytyivät mukavasti.

Tapasin haastateltavat ja kerroin heille tutkimuksesta. Tuomen ja Sarajärven (2018, 86) mukaan on eettisesti perusteltua kertoa tutkittaville tutkimuksen aiheesta. Eskolan ja Suorannan (2008, 56) mukaan tutkittavalle on annettava tieto tutkimuksen luonteesta, tavoitteesta ja vastaamisen vapaaehtoisuudesta. Rannan ja Kuula-Luumin (2017, 415) mukaan henkilö suostuu haastateltavaksi sen tiedon varassa, jonka hän tutkimuksesta on saanut. Etukäteen annoin haastateltaville tiedotteen tutkimuksesta ja tutkimukseen suostumislomakkeen (liite 1), sekä tietosuojailmoituksen. Annoin haastateltavien tutustua haastattelun teemarunkoon (liite 2), sillä haastattelussa pyritään saamaan paljon tietoa tutkittavasta asiasta, jolloin perusteltua on antaa haastateltavien tutustua aiheisiin etukäteen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85.) Kun haastateltavat olivat saaneet tietoa tutkimuksesta, sen kulusta ja osallistumisen vapaaehtoisuudesta, antoivat he suostumuksensa osallistumiseen.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Esiopettajien tavat käyttää kirjallisuutta lasten kielellisen tietoisuuden ja kehittyvän lukutaidon tukemisessa

6.1.1 Lapsen taitotason mukainen opetus

Esiopettajien mukaan kirjallisuuden valinnassa on huomioitava lasten kielellinen taitotasoa. Yhden haastateltavan ryhmässä on mukana eri äidinkielen omaavia lapsia. Esiopettaja kertoi lukevansa kirjan kirjailijan kirjoittamalla tavalla, mutta käytti tukena papunetin kuvia kirjan sanoman selventämiseksi. Kuvien hän koki palvelevan myös suomenkielisiä lapsia. Taitavammille lapsille tarjottiin sopivan tasoista luettavaa. Kaikki haastateltavat olivat jakaneet lapset äidinkielessä taitotason mukaan oppimisryhmiin.

Meillä on pienryhmät ihan tason mukaan. Syksy menee yleensä niin, että me havainnoidaan niitä lasten taitoja. Kattotaan vähä, että minkälaisia taitoja kylläkin on ja yritetään taitojen mukaan miettiä, että saman tasoinen porukka olis yhdessä ryhmässä, että jokaisella on riittävästi haastetta, mutta ei sitte taas liikaa. (H1)

Esiopettajat tukevat lapsen kehittyvää lukutaitoa erilaisin kirjainharjoituksin. Lapsen lukutaitoa edesauttaa esiopettajien mukaan, kun lapset näkevät, kuinka puhe muuttuu kirjoitukseksi.

Se on kaiken lukutaidon pohja, et ymmärrät, että puhetta voi muuttaa kirjoitetuksi tekstiksi ja että sitä kirjoitettua tekstiä voi muuttaa puheeksi. Et tavallaan se ymmärtäminen, et näillä kahdella asialla on yhteys. Sitä yrittää aina kirjoittaa mahdollisimman paljon. (H4)

Lapset etsivät kuvista tietyllä kirjaimella alkavia sanoja ja asioita ja jäljentävät tekstejä kirjoista. Esiopettajat kertoivat myös riimittelevänsä paljon lasten kanssa.

6.1.2 Kiinnostuksen herättäminen kirjoja kohtaan

Esiopettajat pyrkivät lisäämään lasten kiinnostusta kirjoja kohtaan. He kertoivat lasten tutkivan kirjoja itsekseen ja yhdessä toisten lasten ja aikuisen kanssa. ”Kattotaan kirjasta, kuka sen on kuvittanut, kuka kirjottanut, millä tekniikalla se on kuvitettu.” (H2)

Esiopettajat käyttävät monipuolisesti kirjallisuutta, valiten myös käsiteltävänä olevaan aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Kirjallisuutta käytetään perinne- ja juhlapäiviin, sekä historiaa käsitteleviin aiheisiin.

Yritän kauheen monipuolista kirjallisuutta. Käytän myös sanomalehtiä ja aikakauslehtiä, jos siellä on semmonen uutinen, joka koskettaa jotenkin lapsia(...)Kirja on myös matka

menneeseen aikaan ja omaan kulttuuriin ja muuhun kulttuuriin. Me kuunnellaan Kalevalaa, luetaan Kalevalasta, Aleksis Kivestä kuunnellaan ja luetaan ihan oikeaa Seitsemää veljestä. Erilaisia asioita tulee kieleen historian kautta. (H2)

Kaikki haastateltavat kertoivat käyttävänsä kirjallisuutta käsitellessään tunnetaitoja. Tarinat toimivat pohjana tunteista keskustelulle. Tunnetaitoihin liittyvä kirjallisuus valikoituu kuuntelemalla ja havainnoimalla lapsia. Esiopettajat kiittelivät viime aikoina ilmestyneen paljon kirjallisuutta tunnetaitoihin liittyen.

6.1.3 Suullisen ilmaisun tukeminen

Esiopettajat käyttivät kirjallisuutta tukieessaan lasten suullista ilmaisua. Esiopettajat lukivat lapsille alun tarinasta, johon lapset keksivät lopun. Lapsia sadutettiin, käytettiin kerrontaan tarkoitettua kirjaa ja lapset kertoivat tarinaa tarinanoppien tai kuvan avulla.

Kuvatukea käytettiin tarinan ennakointiin, tarinan aikaisen keskustelun tukena ja tarinan jälkeen kertaamalla kirjan tapahtumia.

Jos luetaan kuvakirja, niin saatetaan paljonkin pysähtyä kuvien ja aukeamien äärelle, että mitäs tässä on. Ennenkö edes aloitan lukemaan, niin näytän kuvaa ja kyselen siitä kuvasta, että mitä tässä vois olla meneillään ja jatkokertomuksis katoaan kans kuvat läpi ja keskustellaan siitä ja ennenkö seuraavana päivänä jatketaan, niin keskustellaan, että mihinkäs se jäikään. (H3)

Tarinasta keskustellen esiopettajat pystyvät varmistamaan, että lapset ovat ymmärtäneet kuulemansa ja pysyvät juonessa mukana.

Esiopettajat olivat kokeneet kirjallisuuden käytön kehittävän kuullun ymmärtämistä ja sanavarastoa ja rikastavan kieltä ja kehittävän lukivalmiuksia. Tekstin sisältämistä vieraista sanoista keskusteltiin lasten kanssa. Esiopettajat näkivät kirjallisuuden käytön kehittävän lukivalmiuksia. ”Kielen kuuntelu ja kielen näkyväksi tekeminen, niin kyllä se niitä lukivalmiuksia kovasti kehittää.”(H3) Yksi haastateltavista kertoi lapsille kansansatuja muistinsa pohjalta.

Lorut olivat esiopettajilla käytössä aamupiireillä, odottelutilanteissa, siirty-mätilanteissa, ulkoleikeissä ja jumpassa. Yksi esiopettaja käytti ruokalorua viit-

tomin. Hän lorutteli myös opettaessaan uutta kirjainta. ”Uuden kirjaimen opettelussa mulla on 1-2 erilaista lorua käytössä.”(H4) Esiopettajat kertoivat myös laulavansa tarinaan liittyviä lauluja lasten kanssa.

6.1.4 Taiteellisen ja kehollisen ilmaisun tukeminen

Esiopettajat tukivat kirjallisuuden avulla lasten taiteellista ja kehollista ilmaisua. Yksi haastateltavista kertoi kirjan olevan matka taiteeseen. Lapset piirtävät kuulusta tarinasta kuvan ja tekevät omia kirjoja. ”Lapset piirtää ja siihen kuvittaa sitten. Vähän niinkun tehdään satukirjaa.”(H2) Kirjojen pohjalta myös askarrettiin.

Kirjallisuus toimii pohjana myös draamalle. Tarina näytellään, tehdään lattia- tai pöytäteatteria, käytetään hahmoja, käsinukkeja ja rekvisiittaa. ”Me tehdään esimerkiksi lattiateatteria tai pöytäteatteria ja siihen luetaan satu.”(H2) Lapset voivat myös leikkiä tarinan inspiroimina.

6.2 Esiopettajien tärkeänä kokemat asiat lasten kielellisen tietoisuuden ja kehittyvän lukutaidon tukemisessa

6.2.1 Kirjat arjessa

Esiopettajat pitivät tärkeänä runsasta, vaihtuvaa ja lasten saatavilla olevaa kirjallisuutta. ”Kirjoja on tosi iso kori ja sitten on hyllyissä ja vaihdetaan niitä, et se kori on maksimi kaks viikkoa, että sitten on jo uudet kirjat.” (H2) Lapset pääsevät esiopetuksessa usein kirjastoautolle. Yksi esiopettajista kertoi lapsilla olevan säännölliset kirjastoautovuorot. Kaksi haastateltavista käy lisäksi säännöllisesti pääkirjastossa lasten kanssa.

Lapsille luetaan säännöllisesti, sillä esiopettajat pitivät kirjoitetun kielen kuulemista tärkeänä. Lapset kuulevat kirjallisuutta päivittäin.

Koska lukeminen on esiopettajien mukaan yhteydessä lapsen kielellisten valmiuksien kehitykseen, kokevat esiopettajat merkittäväksi vanhempien lapselle lukemisen. Kaksi haastateltavista mainitsi esiopettajan tehtäväksi vanhempien kannustamisen lukemaan lapsille.

Lukeminen edesauttaa niin paljon niitä kielellisiä taitoja, valmiuksia, että jos perheessä ei käytännössä lainkaan lueta lapselle, niin kyllä se näkyy kielen ymmärtämisessä ja kielellisten valmiuksien kehityksessä. Vanhemmillekki koettaa korostaa sitä, että kuinka paljon se kehittää lukuvalmiuksia, kun luetaan. Eskariopettajien tehtävänä on myös sinne kotiin päin viedä viestiä, että kuinka tärkeätä se lapselle lukeminen on. (H3)

Esiopettajat kertoivat huomaavansa luetaanko lapsille kotona. Yksi esiopettaja mainitsi erityisen tärkeäksi, ettei lapsi kuulisi pelkästään äänikirjoista satuja, vaan kuulisi tutun aikuisen lukevan omalla äänellään. Hänen mukaansa lapsille lukeminen on vähentynyt ja esiopetukseen tulee lapsia, jotka eivät ole lainkaan kuulleet vanhemman lukevan heille. Kolme esiopettajista kertoi käytössä olevan perheitä lukemaan kannustavat lukupassit. Yksi haastateltavista mainitsi lukupassin herätelleen vanhempia.

6.2.2 Lapselle myönteisen kokemuksen luominen lukemiseen

Esiopettajat pitivät tärkeänä, että lapset saavat myönteisen kokemuksen lukemiseen. Tärkeänä nähtiin, että kirjallisuus on lapsista lähtevää. He valitsevat lapsia kiinnostavaa ja heidän elämäänsä koskettavaa kirjallisuutta. "Sellainen aihepiiri, et jos mä tiedän, että joku lapsi on kiinnostunut jostakin aihepiiristä, et sitä kautta herätellä sitä kiinnostusta kirjallisuuteen." (H4) Kun tarinat ovat lapsia kiinnostavia, nauttivat he niistä. Tärkeänä pidettiin, että lapset saavat itse valita kirjoja. Myös kotoa on mahdollisuus tuoda omia kirjoja.

Esiopettajat kokivat lukuhetken luovan myönteistä kokemusta ja yhdessä-oloa. "Se yhteinen hetki on se, mitä lapsi arvostaa. Se aika on sitte kokonaan sille lapselle. Se on tärkeää." (H1) Esiopettajat nauttivat itsekin lukuhetkestä. "Mun mielestä se on ihana hetki, kun lapset naurahtelee ja huomaa, että he oikeen kuuntelee." (H3) Myönteisenä esiopettajat pitivät, että lapseen tutustuu syvemmin kirjaa lukiessa ja lapsi saattaa avautua kertomaan henkilökohtaisista asiois-

taan. Positiivisena nähtiin, että digiaikanakin kirja on pitänyt pintansa. Tähän arveltiin syyksi kirjan tarjoama lähikontakti lukevaan aikuiseen. Kaikki haastateltavat kertoivat lasten pyytävän aikuista lukemaan. Aikuisen on heidän mukaansa tartuttava lasten lukualoitteisiin.

Haastateltavien mukaan aikuisen on hyvä perehtyä ennalta luettaviin kirjoihin.

Mä oikeastaan ajattelen niin, että aikuisella on velvollisuus olla perehtynyt kirjoihin, että pystyy lukemaan kauniisti ja rauhallisesti ja olla siinä hetkessä, että ne lapset imee sen. Mä nautin ainaki itte, kun mä luen. (H2)

Haastateltavista kaksi kertoi käyvänsä yksinkin kirjastossa valitsemassa lapsille monipuolista, laadukasta lastenkirjallisuutta. Yksi haastateltavista totesi, että hän voisi enemmänkin käyttää aikaa sopivan kirjallisuuden etsimiseen lapsille.

Mä tykkään käyttää kirjallisuutta, niin koen, että enemmänki voisin käyttää omaa suunniteltua aikaa kivan kirjallisuuden etsimiseen. Vois kalastella kivoja, lapsia kiinnostavaa kirjallisuutta. (H3)

Esiopettajat pitivät tärkeänä lasten motivointia ja tunnelmaa. Lukutilanteesta pyritään järjestämään miellyttävä, rauhallinen hetki. Ennen lukuhetkeä varmistetaan, että lapset näkevät kuvat. Lapsille katsotaan paikka, jossa kukin jaksaa keskittyä kuuntelemaan. Aikuinen on keskittymiseensä tukea tarvitsevan lapsen vierellä tai lapsi voi olla kainalossa. Tunnelman luomiseen käytettiin lyhtyä tai muuta tunnelmavaloa, vähennettiin valoja tai käytettiin muuta rekvisiittaa. Yksi haastateltava kertoi huomanneensa musiikin tärkeäksi elementiksi taustalla. Herkkään tarinaan hän kertoi käyttävänsä herkkää musiikkia ja jännittävään tarinaan toimi jännittävä musiikki.

Kaikkien haastateltavien mukaan on tärkeää, että aikuinen itse on innostava, kannustava esimerkki lukemiseen ja motivoi lasta tulevaan lukuhetkeen. Kun aikuinen lukee eläytyen, jaksavat lapset paremmin kuunnella. Yksi haastateltavista mainitsi käyttävänsä aikaa myönteiseen markkinointiin esitellessään luettavaa kirjaa.

Esiopettajat siirsivät kirjallisuuden arvostusta lapsille. Yksi haastateltava uskoi arvostuksen siirtyvän, kun lapset näkevät hänen suuren kirjavalikoimansa. Hän myös esittelee lapsille isovanhemmaltansa saamansa kirjan.

Mulla on Edelfeltin kuvittama Runebergin Vänrikki Stoolin tarinat ja mä oon itte pienenä tyttönä kuullut, kun mun oma mummuni on ulkoa osannu nämä runot ja mulla on tää vanha kirja, jonka mä näytän lapsille, että tää on tosi arvokas kirja ja kerron siitä, että kun on ollu vähän kirjoja isovanhemmilla ja kuinka niitä opeteltiin ja sitten mä kerron esimerkiksi tästä Stoolista tai jostain muusta ja luen. Välillä kerron ja selitän ja he ovat aivan haltioissaan.(H2)

Yhden haastateltavan mukaan maailma olisi tyhjä ilman kirjoja. Hän uskoi, että kokiessaan kirjat tärkeäksi osaksi elämää, välittyy kirjojen arvostus lapsille.

7 POHDINTA

7.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tutkimuksessa kartoitettiin, kuinka esiopettajat tukevat lasten kielellistä kehitystä ja kehittyvää lukutaitoa hyödyntäen kirjallisuutta toiminnassa sekä mitä esiopettajat pitävät tärkeänä tukiessaan lasten kielellistä kehitystä ja kehittyvää lukutaitoa. Tutkimuksessa nousi vahvasti esille, että kaikki esiopettajat pitivät kirjallisuuden käyttöä tärkeänä ja uskoivat sillä olevan merkitystä lapsen kielelliseen kehitykseen ja kehittyvään lukutaitoon.

Kielellisen taidon mukainen oppimisryhmä, jossa lapsi saa taitotasonsa mukaista haastetta, koettiin tukevan lapsen oppimista. Oppimisryhmät olivat kaikilla haastateltavilla käytössä. Tarjolla oli eri tasoista kirjallisuutta. Lerkkasen ym. (2010) mukaan esiopetusvuoden alussa tehtävä arviointi kirjaintuntemuksesta ja fonologisista taidoista luo pohjan tunnistaa lapset, joiden lukutaidon valmiuksien etenemistä tulee seurata ja tarjota heille tukea.

Esiopettajat osallistivat lapsia keskustelemaan kirjallisuudesta. He tutkivat yhdessä kirjan kuvia ja keskustelivat ennakoiden tulevasta tarinasta, pysähtyivät pohtimaan tarinan kulkua kesken tarinan ja miettivät vaikeita sanoja ja käsitteitä. Tarinan jälkeen keskusteltiin kuvia apuna käyttäen tarinan sisällöstä. Myös Aerialan ja Rönkön (2015, 349-350) ja Mergan (2016) mukaan lapsia tulisi osallistaa keskusteluun. Allingtonin ja Gabrielin (2012, 10-15) tutkimuksen mukaan lapsille ei useinkaan mahdollisteta päivittäistä keskustelua ikäistensä kanssa lukemisesta

ja kirjoittamisesta. TARU-hankkeessa lukemisen yhteisöllisyyttä lisättiin keskustelemalla luetuista kirjoista (Aerila & Kauppinen 2018). Tässä tutkimuksessa kirja koettiin tärkeäksi tiedonlähteeksi digiaikanakin ja esiopettajat käyttivät monipuolisesti erilaista kirjallisuutta. Myös Aerilan ja Rönkön (2015, 349-350) mukaan kirjallisuus tarjoaa lapsille välineitä ymmärtää ympäröivää maailmaa.

Esiopettajat hyödynsivät kirjallisuutta luoviin toimintoihin, taiteeseen ja draamaan. He saduttivat lapsia ja lapset keksivät tarinalle lopun ja tekivät omia runoja. Myös Rasinskin ym. (2020,47) mukaan kirjan pohjalta voidaan tehdä runo. TARU-hankkeessa oppilaat tuottivat kirjan pohjalta runon, sarjakuvan tai tietotekstin (Aerila & Kauppinen 2018, 38). Aerilan ja Rönkön (2015, 349-350) tutkimuksessa kirjallisuuteen oli kytketty luovia toimintatapoja. Heidän tutkimuksessaan lapset saivat keksiä tarinalle lopun, kuvittaa tarinan ja tarinoista keskusteltiin ja tehtiin käsityö. Myös tässä tutkimuksessa tuli esille, että lapset olivat kuvittaneet ja kertoneet satukirjan.

Tutkimuksen mukaan runot ja lorut innostavat lapsia ja rikastavat ja antavat kieleen ja lukemaan oppimiseen tarvittavaa rytmiä sekä mahdollistavat lapset pohtimaan erilaista kielen muotoa. Myös Aerilan ja Rönkön (2015, 349-350) tutkimuksen mukaan lapset motivoituvat oppimisesta työskennellessään yhdessä leikkimielisesti. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen raportin mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstöstä vain puolet loruttelee, riimittelee ja leikittelee kielellä päivittäin (Repo ym. 2019, 95-96).

Haastatellut esiopettajat käyvät säännöllisesti lasten kanssa kirjastoautolla ja kirjastossa, josta lapset saavat valita luettavia kirjoja. Tämä motivoi esiopettajien mukaan lapsia kirjallisuuden pariin. Myös Allingtonin ja Gabrielin (2012) tutkimuksen mukaan lapsen pitäisi saada lukea valitsemaansa tekstiä. Esiopettajat kertoivat kirjojen olevan lasten saatavilla. He kokivat yhteisen, läheisen hetken kirjallisuuden parissa olevan tärkeä sekä lapselle, että heille itselleen.

Tämän tutkimuksen esiopettajat kertoivat esiopetuksessa luettavan lapsille vähintään kerran päivässä. Merga (2016) piti tutkimuksessaan tärkeänä päivittäistä lukemista. Myös Allingtonin ja Gabrielin (2012, 10-15) tutkimuksen mukaan päivittäinen lukeminen on tärkeää, mutta harvoin toteutuvaa. Kansallisen

koulutuksen arviointikeskuksen raportin mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstöstä vain puolet luki pedagogisesti valittuja, rikasta kieltä sisältäviä kirjoja (Repo ym. 2019, 95-96). Tässä tutkimuksessa esiopettajat kiinnittivät huomiota aikuisen innostuneeseen, eläytyvään ääneen, jolloin lapset kiinnostuvat ja keskittyvät kuuntelemaan. Allingtonin ja Gabrielin (2012, 10-15) mukaan lasten pitäisi saada kuulla aikuisen sujuvaa lukemista.

Tutkimuksen mukaan vanhempien lapsille lukemattomuus vaikuttaa lapsen kielen ymmärtämiseen ja kielellisiin valmiuksiin. Esiopettajat kokivat tärkeänä vahvistaa vanhemmille tietämystä lukemisen tärkeydestä ja kannustaa vanhempia lukemaan lapselle. Kotiin annetun lukupassin koettiin kannustavan vanhempia yhteiseen lukuhetkeen lapsen kanssa. Lawin ym. (2018, 61-62, 67, 69) mukaan vanhemman lapselle lukemisella voidaan edistää lapsen kielellisiä valmiuksia jopa 8 kuukaudella. TARU-hankkeessa vanhempia kannustettiin lukemaan lapsille ja täyttämään lukukalenteria (Aerila & Kauppinen 2018, 36-37).

Esiopettajat varmistivat lukuhetken alussa, että lapsilla on rauhallinen paikka kuunnella ja että kuvakirjaa lukiessa he näkevät kuvat. Lukuhetken luotiin tunnelmaa valaistusta vähentämällä, käyttäen lyhtyä tai muuta tunnelmavaaloa ja musiikkia. Esiopettajan innostava ja kannustava ote ja tunnelma kokonaisuudessaan motivoi lapsia tarinoiden pariin. Myös Eklundin (2017) tutkimuksen mukaan lasten motivointi lukemiseen on tärkeää, sillä lukemisen määrällä on yhteys lukutaitoon ja lapset, joilla on myönteinen kokemus lukemiseen, lukevat todennäköisesti enemmän.

TARU-hankkeessa (Aerila & Kauppinen 2018) lukemiseen panostaminen ja luokkarajat ylittävä lukutapahtuma auttoi lapsia ymmärtämään lukemisen arvon (Aerila & Kauppinen 2018). Myös Mergan (2016) mukaan opettaja on malli innostaessaan lapsia nauttimaan lukemisesta. Tämän tutkimuksen esiopettajat nauttivat lukemisesta ja kokivat kirjallisuuden ja kirjat tärkeäksi ja antoisaksi. Myönteisen lukukulttuurin ja opettajan innostuksen kirjallisuuteen ja yhteisiin lukuhetkiin, sekä arvostavan puheen kirjallisuudesta uskottiin välittyvän lapsille myönteisenä asenteena kirjallisuutta kohtaan.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimusideat

Pääasiallisin luotettavuuden kriteeri laadullisessa tutkimuksessa on tutkija. Arviointi tutkimuksen luotettavuudesta sisältyy koko tutkimusprosessiin. Luotettavuutta tarkastellaan uskottavuuden, vahvistettavuuden, varmuuden ja siirrettävyyden näkökulmasta. (Eskola & Suoranta 2008, 210,212.) Uskottavuutta tarkasteltaessa tutkija pohtii, onko hän ja tutkittavat tulkinneet käsitteitä ja tutkimusaihetta samalla tavoin (Eskola & Suoranta 2008, 211). Tämän tutkimuksen uskottavuutta lisää tiedon kerääminen päivittäin lasten kanssa kosketuksissa olevilta esiopetuksessa työskenteleviltä varhaiskasvatuksen opettajilta. Haastattellessani tein tarkentavia kysymyksiä tai täsmensin kysymystäni varmistaakseni, että tulkiten asiat haastateltavan tarkoittamalla tavalla. Vahvistettavuudella tarkoitetaan tehtyjen tulkintojen saamaa tukea muista vastaavaa ilmiötä käsitelystä tutkimuksista. (Eskola & Suoranta 2008, 212.) Tämän tutkimuksen vahvistettavuutta edisti perehtyneisyyteni ja aiheeseen liittyvien tuoreiden tutkimustulosten ja kirjallisuuden esittäminen. Tutkimuksen varmuutta lisää tutkijan ennako-oletusten huomioonottaminen (Eskola & Suoranta 2008, 212). Työskentelemisen esiopettajana, joten minulla on aiheeseen liittyvää kokemusta. Vaikka koetin jättää ne taka-alalle, ovat ennako-oletukseni saattaneet vaikuttaa tutkimuksen varmuuteen. Siirrettävyys huomioitiin kuvaamalla tutkimusprosessi niin tarkasti, kuin mahdollista, jotta tutkimus olisi mahdollista toistaa tai soveltaa tuloksia toisessa yhteydessä (Eskola & Suoranta 2008, 211). Tutkimuksen haastattelujen aineistot olivat rikkaita ja niissä esiintyi samankaltaisuuksiakin, joka edistää siirrettävyyttä.

Tuloksissa nousi aikaisempien tutkimusten mukaisesti tärkeänä esille vanhempien kannustaminen lukemaan lapsille. Aikaisempien tutkimustulosten perusteella lapsille lukeminen, lukemisesta keskustelu ja lasten huomioiminen kirjallisuuden valinnassa sekä lasten omat kirjavallinnat eivät olleet niin säännöllisiä, kuin ne tässä tutkimuksessa olivat. Tulosten avulla voitaisiin rohkaista esiopettajia ja muita kasvattajia, jotka eivät käytä kirjallisuutta näin paljon ja moni-

puolisesti, tarttumaan rohkeasti kirjallisuuden pariin. Aiheesta voitaisiin järjestää koulutusta ja palkata lukulähetti tukemaan kasvattajia kirjallisuuden monipuolisessa hyödyntämisessä. Yhteistyötä kirjastojen suuntaan voitaisiin lisätä. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia kuinka vanhemmat käyttävät kirjallisuutta lasten kanssa ja millaiseksi he kirjallisuuden käytön kokevat.

Tutkimuksen kiteyttää erään haastateltavan näkemys kirjallisuuden käytöstä lasten kanssa: Kasvata lapsi kunnioittamaan kirjaa ja kirjallisuutta. Avaa lapsen kanssa kirja arvostaen sitä työtä, mitä kirjan tekemiseen on tarvittu. Tutki lapsen kanssa, kuka kirjoitti, kuka kuvitti, kuka kirjan kustansi. Haistele kirjan tuoksua. Kun nautit itse lukemisesta, nauttii siitä myös lapsi.

LÄHTEET

- Aerila, J. & Kauppinen, M. 2019. Sytytä lukukipinä. Pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Aerila, J.-A. & Kauppinen, M. 2018. TARU-Tarinoilla lukijaksi. Kielikukko 3, 32-39
<http://www.parnet.fi/~finra/Kielikukko/Kielikukko%203%202018%20www.pdf>
 Luettu 8.2.2021.
- Aerila, J. & Rönkkö, M-L. 2015. Enjoy and interpret picture books in a child-centred way. Reading Teacher 68 (5), 349-356.
- Allington, R. & Gabriel, R. 2012: Every child, every day. Reading: The Core Skills 69 (6), 10-15.
- Anttonen, A. & Inkala, K. 2018. Runoriemua ja korvaamattomia kohtaamisia. Kokemuksia vauvasanataiteesta oululaisessa Valveen sanataidekoulussa. Teoksessa N. Ekström, E. Puikkonen & K. Suoniemi (toim.) Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria. Turku: Kirjan talo.
- Aro, M. & Lerkkanen, M-L. 2019. Lukutaidon kehitys ja lukemisvaikeudet. Teoksessa T. Ahonen, M. Aro, T. Aro, M-L. Lerkkanen & T. Siiskonen (toim.) Oppimisen vaikeudet. Jyväskylä: Niilo Mäki instituutti, 252-289.
- Eklund, K. 2017. Kouluikäen lukutaito lapsilla, joilla on suvussa kulkeva lukivaikeusriski- ennustajat, kehitys ja lopputulema. Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti. Niilo Mäki-säätiö. 27 (2), 4-10.
- Ekström, N., Puikkonen, E. & Suoniemi, K. (toim.) 2018. Sanataidetta on! Työtavat, tekijät ja teoria. Turku: Kirjan talo.
- Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2014. Helsinki: Opetushallitus.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf Luettu 26.2.2021
- Eskola, J., Lätti, J., Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu. Lyhyt selviytymisopas. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 27-51.

- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Tampere: Vastapaino.
- Haanpää, P. 2015. Sanataideohjaajan opas. Helsinki: BTJ Finland Oy
- Hakamo, M-L. 2011. Puhekuplia. Lapsen puheen ja kielellisen tietoisuuden kehittäminen. Helsinki: Lasten keskus.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2015. Lue lapselle. Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen. Lastenkirjainstituutin julkaisuja 33. Jyväskylä: Atena.
- Heinola, K., Latvala, J-M., Heikkilä, R. & Lyytinen, H. 2010. Lukutaidon ennustaminen esikouluiässä-Lapsen tuen tarpeen tunnistaminen lukemaan oppimisessa ensimmäisellä a toisella luokalla. NMI Bulletin 4/ 1-11.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Honko, M. & Mustonen, S. 2018. Tunne kieli. Matka maailman kieliin ja kielitietoisuuteen. Helsinki: Finn Lectura.
- Law, J., Charlton, J., McKean, C., Bayer, F., Fernandez-Garcia, C., Mashayekhi, A. & Rush, R. 2018. Parent-child reading improve language development and school readiness: A systematic review and meta-analysis. Final Report. NewcastleUniversity.
https://eprint.ncl.ac.uk/file_store/production/246226/B804D16A-F0A4-43C0-920F-4A274A131AAF.pdf. Luettu 23.2.2021.
- Leino, K., Ahonen, A., Hienonen, N., Hiltunen, J., Lintuvuori, M., Lähteinen, S., Lämsä, J., Nissinen, K., Nissinen, V., Puhakka, E., Pulkkinen, J., Rautopuro, J., Siren, M., Vainikainen, M-P. & Vettenranta, J. 2019. PISA 2018. Ensituloksia. Suomi parhaiden joukossa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 40. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
<https://minedu.fi/pisa-2018> Luettu 5.11.2020.
- Leino, K., Nissinen, K., Puhakka, E. & Rautopuro, J. 2017. Lukutaito luodaan yhdessä. Kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2016). Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
<file:///C:/Users/Jari/AppData/Local/Temp/978-951-39-7292-9-1.pdf>
 Luettu 5.11.2020.

- Lerkkanen, M-K. 2017. Lukemaan oppiminen ja opettaminen esi- ja alkuopetuksessa. 1.-4. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Lerkkanen, M-K. 2020. Kehittyvä luku- ja kirjoitustaito. Teoksessa E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.) Lapsen kielenkehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 183-202.
- Lerkkanen, M-K., Poikkeus, A-M., Ahonen, T., Siekinen, M., Niemi, P. & Nurmi, J-E. 2010. Luku- ja kirjoitustaidon kehitys sekä motivaatio esi- ja alkuopetusvuosina. *Kasvatus* 41 (2), 116-128.
- Lerkkanen, M-K., Salminen, J. & Pakarinen, E. 2018. Varhaislapsuuden lukuhetket tukevat lukutaitoa. *Onnimanni*, 1-2, 20-26.
- Lyytinen, P. 2014. Kielenkehityksen varhaisvaiheet. Teoksessa T. Siiskonen, A. Aro, T. Ahonen & R. Ketonen (toim.) *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 51-71.
- Merga, M. 2016. I don't know if she likes reading: Are teachers perceived to be keen readers, and how is this determined? *English in Education* 50 (3), 255-269.
- Mursula, T. & Tiainen, O. 2020. Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen havainnoiden ja vuorovaikutuksessa. Teoksessa T. Kyrönlampi, K. Mäkitalo & M. Uitto (toim.) *Esi- ja alkuopetuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus, 75-92.
- Myöhänen, M. 2011. Esiopetuskirjojen harjoitukset kielellisen tietoisuuden kehittäjinä. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 313. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö. Väitöstyö.
- Niemitalo-Haapola, E. & Ukkola, S. 2020. Kielellinen tietoisuus. Teoksessa E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.) *Lapsen kielenkehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 161-182.
- Ranta, J. & Kuula-Luumi, A. 2017. Haastattelun keruun ja käsittelyn ABC.

- Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander, J. Ruusuvuori (toim.) Tutkimus-
haastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 413-426.
- Rasinski, T., Nichols, W., Paige, D., Rupley, W., Young, C. & Valerio, M. 2020.
Teaching Reading. A blend of art and science. International Literacy asso-
ciation. Literacy Today 38 (2), 46-47.
- Repo, L., Paananen, M., Eskelinen, M., Mattila, V., Lerkkanen, M-K.,
Gammelgård, L., Ulvinen, J., Marjanen, J., Kivistö, A & Hjelt, H. 2019. Var-
haiskasvatuksen laatu arjessa-Varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumi-
nen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Kansallinen koulutuksen arvi-
ointikeskus. Julkaisut 15.
[https://karvi.fi/publication/varhaiskasvatuksen-laatu-arjessa-varhais-
kasvatussuunnitelmien-toteutuminen-paivakodeissa-ja-perhepaivahoi-
dossa/](https://karvi.fi/publication/varhaiskasvatuksen-laatu-arjessa-varhaiskasvatussuunnitelmien-toteutuminen-paivakodeissa-ja-perhepaivahoidossa/) Luettu 5.11.2020.
- Siiskonen, T., Ahonen, T. & Määttä, S. 2019. Kielenkehityksen vaikeudet.
Teoksessa T. Ahonen, M. Aro, T. Aro, M-L. Lerkkanen & T. Siiskonen
(toim.) Oppimisen vaikeudet. Jyväskylä: Niilo Mäki instituutti, 224-251.
- Siiskonen, T., Poikkeus, A-M., Aro, M. & Ketonen, R. 2014. Lukemis- ja
kirjoittamisvalmiudet. Teoksessa T. Siiskonen, T. Aro, T. Ahonen & R.
Ketonen (toim.) Joko se puhuu. Jyväskylä: PS-kustannus, 311-332.
- Silven, M. 2012. Varhaiset kielellisen kehityksen, lukutaidon ja
itsesäätelytaidon ennusmerkit yksi- ja kaksikielisillä lapsilla. Teoksessa T.
Kujala, C.M., Sajaniemi, N. Silven, M., T. Jaakkola & K. Nyysölä (toim.)
Aivot, oppimisen valmiudet ja koulunkäynti. Neuro- ja kognitiotieteelli-
nen näkökulma. Tilannekatsaus tammikuu 2012. Muistiot: 1. Helsinki:
Opetushallitus.
- Suvanto, A. 2011. Leikki-ikäisen lapsen kielenkäyttötaitojen kehittäminen.
Teoksessa S. Loukusa & L. Paavola (toim.) Lapset kieltä käyttämässä.
Pragmaattisten taitojen kehitys ja sen häiriöt. Jyväskylä: PS-kustannus,
279-289.
- Suvanto, A. & Ukkola, S. 2020. Lastenkirjallisuus alle kouluikäisen lapsen

kielenkehityksen tukena. Teoksessa E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.) Lapsen kielenkehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. Jyväskylä: PS-kustannus, 271-290.

Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman

perusteet. 2017. Määräykset ja ohjeet: 11a. Helsinki: Opetushallitus.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/186919_taitteen_perusopetuksen_yleisen_oppimaaran_opetussuunnitelman_perusteet_2017-1_0.pdf Luettu 7.11.2020

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.

Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Helsinki: Opetushallitus.

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet#503721df> Luettu 26.2.2021

LIITTEET

Liite 1. Tiedote tutkimuksesta ja suostumuslomake

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Tutkimuksen nimi ja rekisterinpitäjä

Tutkimuksen nimi: Kielellisen tietoisuuden ja kehittyvän lukutaidon tukeminen esiopetuksessa kirjallisuutta hyödyntäen

Rekisterinpitäjä: Outi Joronen

Pyyntö osallistua tutkimukseen

Opiskelen Jyväskylän yliopiston avoimessa yliopistossa varhaiskasvatustieteen aineopintoja. Teen proseminarityön aiheesta lapsen kielellisen tietoisuuden ja kehittyvän lukutaidon tukeminen esiopetuksessa. Näkökulmana on kirjallisuus ja sen hyödyntäminen. Toivon sinun osallistuvan tutkimukseen, koska omaat työkokemusta esiopettajana. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja siihen osallistumista. Liitteessä on kerrottu henkilötietojen käsittelystä. Tutkimukseen pyydetään mukaan 4 tutkittavaa.

Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumista tai keskeyttää osallistumisen milloin tahansa.

Tutkimuksen kulku

Tutkimusaineisto kerätään yksilöhaastatteluilla. Haastatteluun sinun on hyvä varata aikaa n. 1 tunti. Haastattelut nauhoitetaan. Haastattelukysymykset sisältävät kysymyksiä siitä, millä tavoin tuet lapsen kielellistä tietoisuutta ja kehittyvää lukutaitoa esiopetuksessa.

Tutkimuksen kustannukset

Tutkimukseen osallistumisesta ei makseta palkkiota.

Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimus, proseminaari valmistuu kevään 2021 aikana. Tutkimusraportin valmistuttua esiopetusyksikkösi saa sen luettavakseen.

Tutkittavien vakuutusturva

Tutkittavat ja tutkimuksen tekijä on vakuutettu yliopiston vakuutuksilla.

Lisätietojen antajan yhteystiedot

Voit kysyä lisätietoa tutkimuksesta ja sen toteutuksesta,
tutkijalta: Outi Joronen Liinaniementie 12 b, 60800 Ilmajoki
outi.joronen@ilmajoki.fi puh. 0405839849

ohjaajalta: Ohjaajan yhteystiedot: Sanna Uotinen, KT

Yliopistonopettaja, erityispedagogiikka ja varhaiskasvatustiede
Jyväskylän yliopiston avoin yliopisto
sanna.uotinen@jyu.fi

SUOSTUMUS OSALLISTUA TIETEELLISEEN TUTKIMUKSEEN

Minua on pyydetty osallistumaan tutkimukseen **Kielellisen tietoisuuden ja kehittyvän lukutaidon tukeminen esiopetuksessa kirjallisuutta hyödyntäen**. Olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojeni käsittelystä siinä. Suostun osallistumaan tutkimukseen annettujen ohjeiden mukaisesti. Halutessani voin syytä ilmoittamatta peruuttaa tai keskeyttää tutkimukseen osallistumiseni. Siihen asti kerättyjä tutkimusaineistoja voidaan kuitenkin hyödyntää tutkimuksessa. Tutkimustuloksiani ja kerättyä aineistoa saa käyttää ja hyödyntää sellaisessa muodossa, jossa yksittäistä tutkittavaa ei voi tunnistaa.

Päiväys Tutkittavan allekirjoitus ja nimenselvennys

Yhteystiedot: Outi Joronen

outi.joronen@ilmajoki.fi

Puh. 0405839849

Jos asiakirja on allekirjoitettu, se jää tutkimuksen vastuullisen johtajan arkistoon. Suostumusta osallistua tutkimukseen säilytetään tietoturvallisesti niin kauan kuin aineisto on tunnisteellisessa muodossa. Jos aineisto anonymisoidaan tai hävitetään, suostumusta ei tarvitse enää säilyttää.

Liite 2. Teemahaastattelurunko

Kirjallisuuden toimivat käyttötavat

Miten tuet esioppilaan kielellistä tietoisuutta ja kehittyvää lukutaitoa kirjallisuutta käyttäen?

Miten eri tavoin käytät kirjallisuutta lasten kanssa?

Käytätkö kirjallisuutta pohjana muulle toiminnalle? Esim. keskusteleminen, piirtäminen, keskenjätetyn tarinan lopun keksiminen, draama, oma runo tms.

Tuetko lapsia muuten kirjallisuuden pariin?

Kirjojen lukeminen

Kuinka usein luet lapsille?

Missä tilanteissa luet lapsille?

Onko eskarissanne/ryhmässäsi järjestetty lukemiseen houkutteleva paikka?

Kirjallisuuden valinta

Millaista kirjallisuutta luet lapsille?

Kuinka lukemasi kirjat valikoituvat?

Saavatko lapset itse vaikuttaa luettaviin kirjoihin? Jos, niin miten?

Lasten yksilöllisyyden huomioiminen

Miten huomioit/miten yksikössänne huomioidaan kielellisessä kehityksessä eri tasoiset lapset?

Huomioitko kirjallisuuden käytössä kielellisesti eri tasoiset lapset? Jos, niin miten?

Miten kirjallisuuden käyttöön vaikuttaa lasten kielellisen kehityksen taso?

Onko lapsille tarjolla erilaisia kirjoja?

Runojen ja lorujen käyttö

Käytätkö runoja ja loruja? Jos, niin missä tilanteessa ja millä tavoin?

Osallistuvatko lapset lorutteluun ja/tai loruttelevatko he oma-aloitteisesti?

Mitä hyötyä näet runoilla ja loruilla olevan?

Opettajan kokemus kirjallisuuden käytöstä

Miltä sinusta tuntuu kirjallisuuden käyttö esiopetuksessa?

Millaisia haasteita siinä on?

Mitä iloa/hyötyä näet kirjallisuuden käytöllä olevan?

Kirjallisuuden hyöty

Miten kirjallisuus tukee lasten kielellistä kehitystä ja kehittyvää lukutaitoa?

Liite 3. Aineiston käsitteellistäminen tutkimuskysymyksessä 2.

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
<ul style="list-style-type: none"> -Kirjojen vaihtuvuus -Oma kirjavalikoima -Kirjastokäynnit -Kirjat lasten saatavilla 	<ul style="list-style-type: none"> Runsas, vaihtuva kirjallisuus 	Kirjat arjessa
<ul style="list-style-type: none"> -Päivittäinen lukeminen -Vanhempien kannustaminen lukemaan lapsille 	<ul style="list-style-type: none"> Lukemisen säännöllisyys 	
<ul style="list-style-type: none"> -Lapsia kiinnostavat aiheet -Omat kirjavalinnat 	<ul style="list-style-type: none"> Lapsista lähtevä kirjallisuus 	Lapselle myönteisen kokemuksen luominen lukemiseen
<ul style="list-style-type: none"> -Aikuiset tarttuvat lasten lukualoitteisiin -Yhteinen hetki, aika lapselle -Aikuinen perehtyy kirjoihin etukäteen 	<ul style="list-style-type: none"> Myönteinen kokemus, yhdessäolo 	
<ul style="list-style-type: none"> -Rituaalit, tunnelma -Kannustava, innostava esimerkki -Arvostuksen siirtäm. kirjoihin 	<ul style="list-style-type: none"> Motivointi ja tunnelma 	